

הרב ד"ר דרור פיקסלר

העקרונות בנתינת מעשר עני הבהרה לתגובה

בעקבות תגובתו של הרב יעקב אפשטיין, ביקשתי את חוות דעתו של מו"ר הרה"ג נחום אליעזר רבינוביץ ראש ישיבת "ברכת משה" במעלה אדומים בשאלת היחס בין מעשר עני שניתן בשדה לזה שמתחלק בבית. כבוד הרב ענה לי שבדרך העיון דברי אפשריים, אך הלכה למעשה לא מצאנו פוסק שכתב כדברי. בעקבות כך אני מבקש לחזור בי ממסקנתי ההלכתית בחוברת הקודמות, ולהשאיר את דברי שם כדרך אפשרית לעיון בסוגיא אך לא לפסק ההלכה.¹

לפיכך אני מקבל את מסקנתו ההלכתית של הרב אפשטיין, ותשובתי הקצרה (ועל פי סעיפי תגובתו) היא רק לעיון ולא הלכה למעשה.

א. עיקר השגתו של הרב אפשטיין היא שלא ניתן לתת מעשר עני קודם להפרשת שאר תרומות ומעשרות. בנקודה עקרונית זו אני חולק (עיונית בלבד כאמור), וכל מגמת מאמרי הייתה לטעון שיש סוג אחר של מעשר עני, או בלשון מדויקת יותר, מתנה נוספת הניתנת לעניים בשנים ג' ו-ו' שאינה נגררת אחרי תרומות ומעשרות אלא אחרי מתנות עניים שבשדה. לפיכך התשובות לשאלותיו של הרב אפשטיין הן: "מה יקח העני?" - בעל השדה חייב להפריש מתנה לכל עני שבשדה בשיעור של כדי שביעה ולהניח אותה במקום ידוע ומוסכם. "כמה יקח?" - כל עני ייקח כדי שביעה.

1. בדרך כלל אינני רואה חלוקה בין עיון להלכה, אך כפי שהארכתי להסביר במאמר "דרכים בפסיקת הלכה", המעיין מה, ד (תשס"ה) עמ' 50-62, אם מגיעים למסקנה הלכתית שאין לה סימוכים בפוסקים שבדורות הקודמים לא ניתן להורות כך למעשה, ע"ש.

ב. על פי הבנתי המתנה הניתנת לעני בשדה היא קודמת לכל התרומות והמעשרות ופטורה מהם מפני שהיא שקולה ללקט שכחה ופאה. מתנה זו שייכת דווקא קודם לעיבוד הפירות ועוד קודם לחיוב תרומות ומעשרות, ולכן כל שאלתו של הרב אפשטיין כלל לא מתחילה.

ג. כל מה שהביא הרב אפשטיין מהרמב"ן, הרשב"א, הריטב"א, התוס' רי"ד, המאירי והר"ן מבוסס על ההסבר שמעשר עני שמחולק בשדה הוא רק אחרי הפרשת תרומות ומעשרות. מכיוון שהם ראו את הקושי (שאני מנסה לענות עליו) כיצד מגיע היבול חזרה לשדה, הרי כל זמן שהוא שם כלל אינו חייב בתרומות ומעשרות. התשובה שאני מנסה לתת מהווה תחליף להסבר שלהם: אין צורך להביא לבית או להתחייב בגורן על מנת לתת מתנה לעניים בשדה.

ד. ביחס לשיעור המתנה כבר התייחסתי בתגובתי הקודמת (חוברת 80). לא טענתי שאין שיעור למתנה המחולקת בשדה, ואדרבה ציינתי את שיעורה כפי שהגדירו חז"ל בצורה מדויקת במשנה פאה ח, ה.

ה. בסעיף זה ניכר בברור הקושי שיש לרב אפשטיין. הקביעה (המודגשת על ידו) ש: **"השדה היא הגורן"** קשה, מוזרה ואינה נכונה. היכן שמענו שמה שניתן בשדה הכוונה מה שניתן בגורן? אדרבא חז"ל הבחינו (למשל בחיוב שכחה) בין מה שנשכח בשדה לבין מה שבדרכו לגורן או נשכח בגורן. בהסבר שלי הדברים מיושבים בצורה טובה - כל עוד נשאר בשדה (לפני שהלך לגורן או לבית ולפני שנתחייב בתרומות ומעשרות) הרי זה מתנת עניים ולא מעשר.

למעשה על פי גישתו של הרב אפשטיין אין כלל מעשר עני בשדה עבור חיטה, ענבים וזיתים. בכלל יקשה מאוד למצוא אפשרות של חיוב בתרומות ומעשרות בשדה, והרי למעשה בגישה זו בטלה תורת מעשר עני שבשדה (פרט להסבר שאחרי שהיה בבית חזר לשדה - מציאות שלא הייתה מוכרת בעבר ובוודאי שלא קיימת היום).

ו. לאור תשובתי עד כאן אני חוזר על דברי (כאמור לעיון בלבד ולא למעשה):

נראה כי הרעיון בבסיס מתנה זו, כמו בשאר המתנות הניתנות בשדה, שהעני יוצא מביתו ומגיע לשדה. הוא עוזר לבעל השדה בניקוי השדה (ולקט ושכחה), לוקח את הענבים שאינם ראויים ליין ובשכר עבודתו גם לוקח את המעשר עני המגיע לו".

קביעתו של הרב אפשטיין "דבריו אלה שהם העולים למעשה ממאמרו" הינם בדרגתו של בוחן כליות ולב, ומצער לראות שהרב אפשטיין מעמיד את עצמו במקום זה. יעידו עלי דברי בתחילת המאמר ודברים רבים נוספים שכתבתי שכל מטרתי "להסביר את מיקומו של מעשר עני ביחס לשאר מתנות העניים וביחס

למעשרות האחרים. נברר את שיעור נתינת מעשר עני ומתי בעל השדה יכול לקבוע מי יקבל את המעשר ומתי אין לו טובת הנאה וכל עני יכול לקחת, ועל פי העקרונות הייחודים של מעשר זה נענה על כמה שאלות מציאותיות בדורנו ביחס למעשר עני". הרי מדובר ברצון כן ואמיתי ללמוד תורה ולברר את אמיתה של ההלכה, ואין מקום למשפט המיותר הזה שיצא מעטו של הרב אפשטיין.

